

A szóbeliségtől az írásbeliségig – és vissza?

Jegyzetek Albert Wesselski korai munkássága kapcsán

JÓZSEF LISZKA

From the Verbal to the Literate – And Back? Notes on the Early Work of Albert Wesselski

Keywords: literary and folkloristic comparatistics; exemplum; fairy-tale studies; literacy and verbalism; medievalism; Europe; Asia

DOI: <https://doi.org/10.61795/fssr.v26y2024i2.04>

Évforduló-orientált emlékezéskultúránkban szinte íratlan szabályként működik, hogy akkor *emlékezünk régiekről*, ha arra valamilyen (születés, halál, egyebek kicövekelt) kerek évforduló feljogosít. Amennyiben hirtelenjében nincs ilyen, de nagyon szólni szeretnénk, keresünk. És találunk. Albert Wesselskiről lesz szó a továbbiakban, a méltatlanul elhallgatott (vagy csak elfelejtett?) prágai osztrák (ez is furcsa, de erről majd alább még részletesebben) összehasonlító irodalom- és folklórkutatóról, Voigt Vilmos szavaival „éleselméjű mesekutatóról”, aki 85 éve, 1939-ben hunyt el. Ez már kapaszkodó, mert (Esterházyval szólva), ami öttel osztható, az egyszersmind kerek, de van két, némileg szintén saját hajánál fogva előrángatott további évforduló is, mégpedig hogy az egyik meghatározó(nak lenni kellene) 1931-es alapműve 1974-ben jelent meg ismét reprint kiadásban (Wesselski 1931/1974), tehát éppen ötven éve, s ha valaki forgatni kívánja, akkor jó eséllyel éppen ez a kiadás akad a kezébe. Forgatták/forgatják is, bírálják és rehabilitálják rendre. Meg nem is ismerik, meg el is hallgatják... Jelen írásban viszont erről lesz szó a legkevésbé, ugyanis korábbi műveiről meg pláne szokás megfeledezni, pedig érdemes őket is látóköreinkbe emelni. 115 éve látott napvilágot az a példázatgyűjteménye (*Mönchslatein*), aminek bevezető tanulmánya bizonyos meglátásai későbbi műveinek megítélését is árnyalhatják. (Wesselski 1909) Az alábbi, egy kifejezetten nem mesekutató műhelyéből kikerülő kísérlet számára legyen tehát ez az apropó. Ez a száztizenöt év. A többiről meg majd valamikor máskor.

Wesselski az összehasonlító irodalomtörténet és (szöveg)folklorisztika óriási alakja volt, akiről a cseh néprajzi lexikon szócikke (Jeřábek 2007) elmondja, hogy noha Csehországban élt, „osztrák–cseh irodalomtörténészként, teoretikusként és folkloristaként” (csehszlovák állampolgár is volt – teszem hozzá, illetve egy hivatkozásban „cseh

folkloristaként” is szerepel¹), s bár cseh folklórral is foglalkozott (előlegezzük meg: enyhén szólva, mértékkal), a mai cseh folklorisztika szinte tudomást sem vesz róla.² Még Petr Lozoviuk csehországi német néprajzi tudománytörténete sem említi. (Lozoviuk 2008) Miközben a kor nemzetközi összehasonlító folklorisztikájának sokszor vitatott, de kétségtelenül ismert és elismert alakja volt életében. De ki is volt Albert Wesselski, akinek életművére most emlékeztetni szeretnék?

1.

Már életrajzi adatai sem könnyen simulnak egy átlagos közép-európai életút vázlatába. A híradások szűkszavúak, olykor egymásnak ellentmondóak.³ Annyt bizonyosan tudhatunk, hogy az önmagát „autodidakta műkedvelőként” meghatározó Albert Wesselski Bécsben egy középiskolai tanárember (későbbi főiskolai adjunktus) családjába született 1871. szeptember 3-án. Középiskolai tanulmányait szülővárosában abszolválta, majd a bécsi egyetem bölcsészettudományi karán, nyolc szemeszteren át, kapkodva, ahogy a gráci egyetemre a habilitációs eljárás okán 1934-ben benyújtott életrajzában ő maga

-
- 1 „In 1911, the Czech Folklorist Albert Wesselski published his two-volume compilation *Der Hodscha Nasreddin...*” (Marzolph 1995, 157. p.) Marta Šrámková a nemzetközi meseenciklopédia cseh kutatást áttekintő szócikkében Wesselskit nem említi. (Šrámková 2010) Ulrich Marzolph ugyanitt, a Wesselski-szócikkben már osztrák újságíróként, fordítóként és mesekutatóként („österr. *Journalist, Übersetzer und Erzählforscher*”) határozza meg. (Marzolph 2014, 652. p.) Ugyanakkor és ugyanott Leander Petzoldt az osztrák kutatást tárgyalva, még utalásszerűen sem tér ki Wesselski munkásságára. (Petzoldt 2002) Szintén a nemzetközi meseenciklopédia Németország szócikke Wesselskit viszont német mesekutatóként tartja számon. (Moser-Rath 1981, 526. p. és másutt) Ráutalásszerűen egyéb helyeken is inkább német folkloristaként jegyzik Wesselskit (pl. Henderson 1996, 219. p.), Viktor Geramb nekológiájában osztrák veretű reneszánsz embernek („*ein Renaissancemensch österreichischer Prägung*”) titulálja (Geramb 1939a, 197. p.), Helena Kapeluš pedig cseh–német komparatistának tartja. (Kapeluš 1965) Talán őt magát, Albert Wesselskit kellett volna erről megkérdezni. Mindenesetre legalább a hónapnevek írása (pl. *Jänner* a *Januar* helyett), de nyilván egyéb nyelvi fordulatok is, osztráknak mutatják. Másrészt viszont a kérdés megítélése jóval bonyolultabb és jószerével lehetetlen. (Vö. Rudolf Jaworski: *Der „deutsche Dreifarb” als politisches Signal – Bildpostkarten in der späten Habsburgermonarchie. Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* 126, 2023/2, 237–252. p.)
 - 2 „Navzdory rozsáhlému celoživotnímu dílu, z něhož část vyšla v Praze, Brne a v Liberci a posithovala též českou tematiku [...], jakož i skutečnosti, že jako publicista působil v č. zemích, zůstal v české folkloristice takřka neznám.” (Jeřábek 2007, 257. p.)
 - 3 Albert Wesselski polgári életútját néhány, gyakran egymásból is merítő, olykor egymásnak ellentmondó forrás felhasználásával próbálom felvázolni. (Geramb 1939a; Jeřábek 2007; Kapeluš 1965; Leitner 1973; Marzolph 2014; Petrbock 2019; Rypka 1939) A továbbiakban konkrétan csak szó szerinti idézetek vagy adatok egyszeri előfordulása esetében hivatkozom rájuk.

említi, „eklektikus szétforgácsoltságban”, „ami természetesen semmi értelmeset nem eredményezhetett” (idézi Leitner 1973, 191. p.), sok mindent, filozófiát, irodalmat, lingvisztikát, kultúrtörténetet hallgatva (közülük is a legélénkebben Franz Brentano filozófiai előadásaira emlékszik), de egyiket sem befejezve, később „átnyergelt” (Jan Rypka vagy talán Wesselski kifejezése, amit Leitner is, meg még Viktor Geramb is átvesz. Vö. Geramb 1939, 198. p.; Rypka 1939, 156. p.) a bécsi műszaki főiskolára, amit szintén nem fejezett be (Geramb szerint, de alighanem rosszul tudja, igen). Önéletrajza ezt ugyanis elhallgatja, s csak arról ad hírt, hogy a későbbiekben, egészen 1907-ig a egyebek között a gráci tartományi építészeti hivatalban tevékenykedett mérnöki minőségben (a mérnöki besorolás Leitner szerint nem a szakvégzettségnek, hanem a hivatali beosztásnak járó titulus lehetett). Mindaközben az irodalomtudomány, irodalomelmélet összehasonlíthatatlanul jobban érdekelte („könyvimádat”!), mint kenyéradó szakmája, ami abból is látszik, hogy 1906-ban jelent meg az első olyan munkája, a 15. századi firenzei Gian Francesco Poggio Bracciolini fabuláinak fordításához fűzött kísérő jegyzetei,⁴ aminek okán a müncheni Georg Müller kiadója (a *Perlen älterer romanischer Prosa* kiadványsorozat keretében) korai romanisztikai forráskiadásokra kötött vele szerződést. Alighanem ez a pillanat határozta meg későbbi egész életművét. 1907-ben Děčínbe⁵ (Tetschen an der Elbe), a helyi lap (*Tetschen-Bodenbacher Zeitung*) élére került, amit 1914-ig, immár *Nordböhmisches Tagblatt* címen vezetett, majd onnan az első világháború alatt először Salzburgban a *Neueste Nachrichten* főszerkesztői posztján, s rövid ideig az *Innsbrucker Nachrichten* élén látjuk, mígnem 1918 nyarától a prágai *Deutsche Zeitung Bohemia* főszerkesztője lett. A napi pártpolitikától sem tartotta távol magát. A Német Demokratikus Szabadelvű Párt (*Deutsche Demokratische Freiheitspartei*, *Německá demokratická svobodomyšlná strana*) tagjaként a csehszlovák állammal szemben kritikus, ám lojális nemzeti liberális szellemben szerkesztette a lapot (Petrbok 2019, 154. p.) egészen 1935. július 1-ig, nyugdíjba vonulásáig.

Ami számunkra viszont fontosabb, közben szinte ontotta a töményen adatolt komparatistikai munkáit. A (nemzetközi) szakmai közvélemény gyorsan fölfigyelt rá, megjegyzem, markáns véleménynyilvánításaira nem is lehetett nem fölfigyelni. Jiří (Georg)

4 Bibliográfiai adatok formájában Wesselskinek csak azon munkáira hivatkozom, amelyek ténylegesen voltak a kezemben (vagy az internet segítségével a szemem előtt). Tudomásom szerint a mai napig a legalaposabb Wesselski-bibliográfia Jan Rypka nekrológja függelékéként jelent meg. (Rypka 1939, 163–165. p.) Voltaképpen ez az egyetlen, nyilvánosan hozzáférhető, 57 tételt tartalmazó könyvészeti jegyzék, ami viszont kétségtelenül nem teljes. Kisebb-nagyobb közleményekkel, talán könyvismertetésekkel is bővíthető lesz. Rövid kutakodásaim eredményeként legalább a következő tételekkel kiegészíthető: Wesselski 1916; Wesselski 1919; Wesselski 1938/39.

5 Richard Jeřábek tévesen Ústí nad Labemot ír. (Jeřábek 2007, 257. p.) Wesselski viszont az ott született munkáit rendre Tetschen an der Elbe helymegjelöléssel keltezi. Ami viszont a cseh Děčínnek felel meg. (pl. Wesselski 1909, LX. p.)

Polívka az egyik prágai német sajtóorgánumban (*Prager Presse*) két alkalommal (1925⁶, 1929) is méltatta Wesselski munkásságát. Az utóbbiból, amelyben Wesselski három legutóbbi könyvét (ebben a sorrendben: Wesselski 1929a; Wesselski 1928; Wesselski 1929b) szemlélzte, most csak a Wesselski kutatói státuszára (pontosabban: státusztalanságára) vonatkozó rendkívül empatikus zárómegjegyzését idézem:

És most még egy megjegyzés engedtessek meg nekem, amely a csehszlovákiai német irodalom és tudomány vezető embereihez szól. Albert Wesselski az utóbbi évtizedekben olyan intenzív tudományos tevékenységet fejtett ki, hogy őt kétségkívül a tudomány ezen ágának vezető emberei között lehet és kell számontartani. Nos, ez a tudós meglehetősen nehéz körülmények között dolgozik, tudományos munkáját csak a saját napi újságírói munkája mellett végzi. Lehetővé kellene tenni, hogy ez az arra érdemes tudós kizárólag a tudományos kutatásnak szentelhesse magát. Bizonyára lehetne erre módot és eszközöket találni!⁷

Mindaközben patinás, nemzetközi szakmai szervezetek tiszteletbeli tagjukká választották, hatvanadik születésnapja alkalmából, 1931-ben a prágai Német Egyetem díszdoktori oklevéllel ismerte el tudományos munkásságát. 1934-ben Masaryk elnök az épp akkor megjelent, *Der Sinn der Sinne* című könyve kapcsán fogadta őt és friss publikációjáról két órán át tartó eszmecserét folytatott vele. A prágai Keletkutató Intézet (*Orientální ústav v Praze*) folyóirata, az *Archiv orientální* szerkesztőbizottsági tagja 1932-től 1938-ig. 1934-ben a gráci egyetemre az összehasonlító irodalomtudomány, különös tekintettel a német népies elbeszéléspanyagra⁸ témakörben habilitációs kérelmet nyújtott be. Tekintettel az átlagost messze meghaladó mennyiségű és színvonalú tudományos munkásságára az egyetem habilitációs tanácsa úgy döntött, hogy eltekint a habilitációs folyamat részeként

6 Erről mindössze Jan Rypka tudósításából s magának, Polívkának egy félmondatából (Polívka 1929, I. p.) van tudomásom, hozzájutni eddig nem sikerült.

7 „Und nun sei mir noch eine Bemerkung gestattet, die sich an die führenden Männer der deutschen Literatur und Wissenschaft in der Tschechoslowakischen Republik wendet. Albert Wesselski hat in den letzten Jahrzehnten eine solche intensive wissenschaftliche Tätigkeit entwickelt, daß er ohne Zweifel unter die ersten Männer dieses Wissenschaftszweiges gezählt werden kann und muß. Nun arbeitet dieser Gelehrter unter recht schwierigen Umständen, er treibt seine wissenschaftliche Arbeit nur neben seiner eigenen journalistischen Tagesarbeit. Es sollte doch diesem verdienten Gelehrten möglich gemacht werden, daß er sich ausschließlich der wissenschaftlichen Forschung widmen kann. Gewiß könnten sich Wege und Mittel hiezu finden?!” (Polívka 1929, III. p.) [a fordítások, egyéb utalások híján, jelen írás szerzőjének munkái] Itt jegyzem meg, hogy a Polívka-szöveg a komáromi Etnológiai Központ évkönyvének (*Acta Ethnologica Danubiana*) soron következő, jelenleg szerkesztés alatt álló, 26. számában (2024) teljes terjedelmében lesz olvasható.

8 Vergleichende Literaturwissenschaft mit besonderer Berücksichtigung des deutschen volkstümlichen Erzählgutes. (Vö. Leitner 1973, 192. p.)

értelmezett kolloquiumtól és a próbaelőadástól. Mindössze azt kötötte ki, hogy a cím odaítélése után Wesselski az egyetemen tartson egy bemutatkozó előadást *Nárcisz*, avagy a tükörkép (*Narkissos oder das Spiegelbild*) címen (vö. Wesselski 1935), és a magántanári cím odaítélését kérte az illetékes bécsi iskolaügyi hivataltól. Ők, a szövetségi kancellária sajtószolgálatának a véleményére hivatkozva, miszerint a Wesselski által irányított *Bohemia* a csőd szélén álló, gyenge színvonalú lap volt, s mielőtt a csehszlovák állam fölvásárolta volna, Wesselski a habilitációs eljárásra hivatkozva (ami a helyi előírások szerint valóban gráci állandó lakhelyet is előírt. Vö. Leitner 1973, 289) lemondott a főszerkesztői posztjáról és nyugdíjaztatását kérte. A minisztérium a próbaelőadás elengedését sem tartotta indokoltnak, további, meggyőzőbb indoklást kért. Konkrét utalást nem találtam rá, de Ruth B. Bottigheimer célzása, miszerint Wesselski népmese-teóriája szöges ellentétben állt a harmincas évek náci „völkisch” ideológiájával, s noha még bőven az Anschluss előtt járunk, talán mégis felveti a gráci/bécsi akadályoztatások esetleges politikai színezetű hátterének a kérdését is (Bottigheimer 2011, 113. p.), viszont a gráci egyetem kiegészítő, a jelölt kétséget kizáró nemzetközi elismertségét hangsúlyozó érvei és újlagos kérelme, illetve a sajtóirodai átvilágítás után (ami Wesselskit politikailag rendben lévőnek találta) a magántanári (docensi) kinevezést mégis megadta. Noha ezt követően Wesselski haláláig hivatalosan az egyetem tanári állományában szerepelt, időként (ezt Erich Leitner viszonylag részletesen bemutatja) meghirdetett, majd lemondott előadásokat, viszont mai tudásunk szerint egyetlen előadást sem sikerült megtartania. (Leitner 1973, 192–194. p.) Jan Rypka szerint, aki közeli barátként ismerte Wesselskit, becsületesen készült, de „valami mindig közbejött”, így élete végéig egyetlen egyetemi előadást sem sikerült tartania. Rypka említi, hogy élőbeszéde „durva, osztrák hangszínű” volt, s aki csak hallotta őt, nem gondolta volna, mihelyt tollat fog a kezébe, azonnal kibukik belőle „a legnemesebb német nyelv istenadta művésze”. (Rypka 1939, 160. p.) Ugyanitt azt is megtudjuk, hogy a poliglott Wesselski kizárólag németül beszélt, miközben nyelvek tucatjain gond nélkül olvasott, értett, értelmezett, fordított. Csak a szláv nyelvekkel szemben voltak fönn tartásai. Semmilyen szláv nyelven nem olvasott,⁹ ugyanis szerinte a szlávok kulturálisan olyan későn teljesedtek ki, hogy komparatistikai kutatásainak érdekkörén kívül estek. Miközben Klaret híres 14. századi cseh glosszáriumát oly lelkesen tanulmányozta és rendezte 1936-ban sajtó alá. (Rypka 1939, 160. p.) Na ja, az ember ellentmondásos. Az meg már tényleg a sors (?) iróniája, hogy elméleti fejtegetései legértőbb fogadtatásra Walter

9 Ezt Jiří Polívka is a szemére veti az Erlesenés (Wesselski 1928) recenziálása során („In allen Literaturen fast aller Welten und Zeiten ist der deutsche Gelehrte bewandert, bis auf die – slawischen.”), miközben szarkasztikusan megjegyzi, hogy egy cseh forrásra mégis sikerült ráakadnia a Wesselski-szövegben, mégpedig egy, František Čelakovský *Múdroslaví* című gyűjteményéből vett „cseh közmondás”-ra történő hivatkozás formájában. Csak azt nem vette észre Wesselski, így Polívka, hogy az adott proverbiumot Čelakovský szerzből fordította. (Polívka 1929, II–III. p.)

Banjamin mellett éppen a cseh strukturalizmus nagy alakja Jan Mukařovský és az orosz Mihail Bahtyin munkásságában talált. (vö. Henderson 1996, főleg 221–225. p.)

Egy könnyű meghűlésnek tűnő megbetegedés két nap alatt végzett vele. 1939. február 2-án könyvekkel körbebástyázva, éppen aktuális témáinak valamelyikén dolgozva távozott az élők sorából. S ha már a könyveket, könyveit említem, hadd zárjam az életrajzi fejezetet annak megemlékezésével, hogy a rendkívül értékes, ősnymtatványokat is tartalmazó, a 15–17. századi szépirodalomra, a mesekutatásra és folklorisztikára fókuszáló 9 ezer kötetes könyvtára (ami az egésznek feltételezhetően alig több mint a fele!) terjedelmi okok miatt itt most nem tárgyalható ügyeskedések és szerencsétlenkedések következtében a második világháború után a bécsi Néprajzi Múzeum könyvtárába került. (vö. Hummer–Johler–Nikitsch 2011, főleg 460–463. és 472–476. p.; Tomkowiak 1999, 939–940. p.)

2.

A Wesselski fő művének tartott meseelméleti kísérletét (Wesselski 1931) először a *Bevezetés a folklorisztikába* című tankönyvem előkészületei során olvastam, nagy lelkesedéssel. S most úgy gondoltam, hogy az akkor szerzett ismereteimmel majd az egész Wesselskiről szólva is busásan gazdálkodhatok. Gyorsan kiderült viszont, hogy az ismeretanyag, ami annak idején mindössze egy lábjegyzethez kellett, az életmű érdemi bemutatásához vajmi kevés. Hiszen ott vannak az általa szerkesztett (részben fordított), a nagyobbrészt korai, különféle példázat-, trufa-, anekdota- és mesekiadványok (amelyekről az alábbiakban majd még szó lesz), majd a teljesen, de tényleg: a szó szoros értelmében, még az amúgy elfeledett Wesselski-műhöz képest is (szinte¹⁰) teljesen elfeledett, a meseelméleti monográfiája előtt három évvel megjelent, könyvészeti-leg is gyönyörű, sziporkázóan okos tanulmánygyűjteménye (Wesselski 1928), valamint sok tucatnyi, elszórtan közreadott tanulmánya, hogy a Jan Rypka szerint¹¹ ezres nagyságrendű hírlapi cikkeiről már ne is beszéljünk. Utóbbiakat természetesen végképp

10 Az igazsághoz tartozik, hogy a nemzetközi meseenciklopédia (*Enzyklopädie des Märchens*) némely szócikkírója tud róla.

11 Jan Rypka alighanem az első, szakszerű, ám közben baráti nekrológiához a tudós kutató özvegye segítségével összeállított személyi bibliográfiát is csatol. Az 1906 és 1938 között született fordítások, szerkesztések, önálló kötetek, tanulmányok jegyzéke 57 tételt tartalmaz. (Rypka 1939, 163–165. p.) Ez jó húsz évre szétszálazva nem tűnik különösebben soknak, ám ha az egyes „forrón tútelített oldat”-szerű szövegeket nézzük, jelentkezzen, aki utána tudná csinálni! Miközben a napi újságírói munka egy átlagember összes energiáját leszívta volna. Rypka említi a szélteben-hosszában megjelentetett recenziói sorát is, amelyek a listán nem szerepelnek. Az igazság az, hogy nekem egyetlenegy sem sikerült talánom a korabeli lapokban, bár éppen az általa főszerkesztett *Deutsche Zeitung Bohemia* számaimhoz mind ez ideig nem sikerült hozzájutnom.

képtelenség jelen áttekintés tárgyává tenni, sőt az egész életművet is, amely monográfiáért kiált,¹² tényleg csak érinteni lehet.

Ortutay Gyula nagy összefoglalásában a „magyar népmeséről”, ami eredetileg az általa összeállított, német nyelvű magyar meseválogatás bevezető tanulmányaként jelent meg 1957-ben, majd még legalább hat kiadást megért, miközben (s ezt csak a korszak politikai, s azon keresztül a tudományba is betüremkedő állapotainak illusztrálására mondom) a könyv terjesztése a Német Szövetségi Köztársaságban és Nyugat-Berlinben nem volt engedélyezett,¹³ szóval Ortutay ebben az áttekintésében Wesselski munkásságát (amit minden valószínűség szerint legfeljebb áttételesen ismert) sommásan elítéli: „Nem vagyunk hajlandók csupán egyirányú, csak az irodalomból kiinduló hatást feltételezni, mint pl. A. Wesselski is tette műveiben és annyian mások.” (Ortutay 1981, 70. p.) A gond mindössze annyi, hogy Wesselski soha nem beszélt „csupán egyirányú, csak az irodalomból kiinduló hatásokról”. Némileg leegyszerűsítve a kérdést, főleg a földrajz-történeti irányzatot képviselő finn iskola képviselő fogalmaztak meg ilyen és hasonló fenntartásokat Wesselskivel kapcsolatban,¹⁴ miközben természetesen időről időre az ellentábor is szót kér. Ahogy most is.

A továbbiakban a Wesselskit értelmező, a szóbeliség szerepének részéről való, állítólagos teljes elutasításra vonatkozó reflexiókra, olykor elnagyolt bírálatokra (Anderson 1935; Cocchiara 1962, 490–491. p.; Ortutay 1980, 19–20., 44. p. stb.)¹⁵ is reflektálva Wesselski korai műveit véve górcső alá kísérem meg legalábbis árnyalni a képet. Koraiak alatt egy afféle *építkezési szakasz* produkcióit értem, amelyek Wesselskinek még Hans Naumann és André Jolles munkáinak ismerete előtt születtek. (Jolles 1929; Naumann 1921, főleg 61–97. p.; Naumann 1929, főleg 135–147. p.) Emelt két szerző nyilván nagy hatással volt Wesselski gondolkodásmódjára,¹⁶ így (mivel

12 Emma Emily Kiefer doktori értekezése (ebbéli gyanúm megerősítéséért és egyéb háttérinformációkért Voigt Vilmosnak tartozom köszönettel), amit minden valószínűség szerint Stith Thompsonnak nyújtott be, csak részben tölti be ezt a szerepet, ugyanis az életműnek mindössze néhány kiemelt (noha kétségtelenül fontos) részletének szakmai-kritikai fogadtatását tárgyalja ugyan, de alapvető, főleg korai műveket figyelmen kívül hagy. (Kiefer 1947)

13 „Vertrieb dieses Buches in der BRD und Westberlin ist nicht gestattet.” (Ortutay 1980, copyright-oldal)

14 Ugyanis éppen Ortutay a finn földrajz-történeti iskola szemléletmódját, metodikáját is bírálta. (Vö. Ortutay 1980, több helyütt is.)

15 Ezek a kritikai megjegyzések, visszautasítások alapvetően (olykor csak *véltetően*) a későbbi meseelméleti munkájára vonatkoznak (Wesselski 1931), mindamellett ha egy életművet szemlélünk, abból nem hallgathatunk el bizonyos, koncepciónkba nem illő opusokat (nem szeretnék igazságtalan lenni: talán nem is *elhallgatták*, hanem egyszerűen *nem is tudtak róla?*). Az már egy másik kérdés, hogy az inkriminált meseelméleti monográfia sem utasítja vissza *en bloc* a szóbeliség szerepét. De ez egy másik tanulmány tárgya kell legyen...

jelen írás keretei ezt nem teszik lehetővé) egyszer érdemes lenne akár tételesen is áttekinteni, vajon előttük megjelentek-e már nála, ha igen, milyen formában a későbbi, sokat vitatott gondolatai a mesék keletkezéséről, terjedéséről és műfajelméleti kérdéseiről. És ezek az évek során hogyan alakultak... Nem hagyható viszont figyelmen kívül, hogy a két említett szerző által képviselt nézetekkel rokon gondolatok korábban is felbukkannak a német nyelvű néprajzi irodalomban,¹⁷ s az sem véletlen, hogy Wesselski, igaz, később, az Eduard Hoffmann-Krayer¹⁸ által főszerkesztett *Schweizerisches Archiv für Volkskunde* lapjain (is) publikált. (pl. Wesselski 1935b; Wesselski 1936b)

Mivel megítélésem szerint Wesselski egész későbbi tájékozódásának, elméletalkotásának egyik meghatározó sarokpontja a *Mönchslatein* címen közreadott exemplumválogatása,¹⁹ jelesen annak útkijelölő bevezető tanulmánya, illetve az egyes textusokat értelmező, összefüggésbe helyező jegyzetapparátus, mondandómat erre az „évfordulós” műre szeretném felfűzni. (Wesselski 1909)

Előtte azonban röviden lássuk az előzményeket és művekben testet öltött környezetet. Wesselski nagyon jó érzékkel és szívós következetességgel tárta fel, fordította, rendezte sajtó alá, jegyzetelte, értelmezte a Grimm fivérek ténykedése óta európai népmesének tartott jelenségcsoport *előzményeit*. Már akkor is lehetett tudni,²⁰ hogy a grimmi mesék szempontjából mennyire fontosak az észak-itáliai források, Giovanni Boccaccio (1313–1375), Francesco Straparola (1480 körül–1558 körül), vagy éppenséggel a nápolyi Giambattista Basille (1583–1622) keretes szerkezetű gyűjteményei, majd az

16 Naumann német néprajzi alapvetésének (az első kiadás 1922-ben jelent meg) mese fejezetét Wesselski a téma egyik legjobb áttekintésének tartja: „...ansonsten wohl zu den Besten gehört, das über das Märchen geschrieben worden ist.” (Wesselski 1925, XIII. p. Vö. Naumann 1929)

17 A népdalok esetében már a 19. század elején Joseph von Görres (1831), majd később John Meier (1906) beszél a *Zersingen* (= széténeklés, szétesés, egyszóval romlás) jelenségéről, amit aztán Wesselski a próza, jelesen a mesék viszonylatában alkalmaz, eszerint a mesék a nép száján feloldódnak, szertefoszlanak. („in dem Volksmunde löst sich das Märchen auf: das Märchen zerflattert“. Wesselski 1931, 127. p.)

18 Akinek nevéhez (mellesleg John Meier utóda a bázeli néprajzi katedrán) a híres, Wesselski megfogalmazásában, szállóigévé vált, a romantikus, a népléleken alapuló néprajzi szemlélet ellen irányuló megállapítás kapcsolódik: „Das Volk produziert nicht, es reproduziert” (= A nép nem produkál, hanem reprodukál. Vö. Wesselski 1931, 126. p.)

19 Nem tudom nem megemlíteni, hogy már magának a könyvnek a külleme is megérdemelne egy külön, könyvészeti értekezést. A pergamen(szerű) borítók közé kötött, felső részén metszett és aranyozott, másutt inkább szaggatott szélű, merített papírra emlékeztető lapok a könyv tárgyául szolgáló korszak fóliáns-formáit idézik. 1000 számozott példányban jelent meg annak idején, tehát épp 115 esztendeje Lipcsében. Mellesleg: Wesselski életében megjelent könyveinek minden egyes kezembe jutott darabja egyszersmind könyvészeti remekmű!

20 Ami mára evidencia, nem kis mértékben Ruth B. Bottigheimer munkásságának köszönhetően: Bottigheimer 2011 (lásd még: Gulyás 2006), továbbá: Gulyás 2022.

azokhoz kapcsolódó Perrault-féle francia változatok. Wesselski lefordította a teljes *Dekameront*,²¹ de még két évvel előtte, gráci éveiben, a német (sváb) humanista költő, Heinrich Bebel (1473–1518) latin nyelvű közmondás- és tréfagyűjteményének teljes modern német fordítását.²² Bebel rendkívül népszerű műve három részből állt, 1508-ban, 1512-ben, végül egybekötve a három (ami alapján Wesselski is dolgozott) 1514-ben látott napvilágot. A szerző haláláig öt kiadást, majd azt követően, az 1750-essel zárva kilenc (ezen belül több utánnomást) ért meg. Bebel a középkori exemplumirodalomra és egyéb írásos előképekre (a többi között itáliai trufagyűjteményekre), de lakóhelye sváb környezetének szóbeliségére is támaszkodva hozta létre a hatszáz közmondást és közel ötszáz tréfát, trufát, közmondás-értelmezést tartalmazó gyűjteményét. Hozzá kell tenni, a kor szokásaihoz híven, amikor a plágium kifejezés még ismeretlen volt, pofátlanul másolva, alakítva, lopva-csenve az elődök és a kortársak műveiből. Viszont utóélete is hasonló módon alakult, hiszen a rengeteg latin nyelvű kiadáson túl megjelentek a nemzeti nyelvekre történő fordítások; anyagát nemcsak Hans Sachsnál, hanem Luthernél vagy Abraham a Santa Claránál is megtaláljuk, egy francia fordítópáros Straparola történeteinek franciába ültetése során némely olasz szöveget bebelire cserélt... Önmagában Bebel munkássága, művének recepciója, utóélete, ahogy mondani szokás, cseppben a tengerként visszaadja azokat a hihetetlenül kusza egybefonódásokat, amik a korszak írásos kultúrájára és szóbeliségére oly jellemzőek lehetnek. (vö. Wesselski 1907a, XVIII–XVI. p.)

Ugyanebben az évben (az előszó keltezése gráci és 1906 szeptemberéből van) látott napvilágot az itáliai reneszánsz egyik alapművének, Baldassare Castiglione gróf *Udvari emberének*²³ vaskos kétkötetes fordítása, annak rendje s módja szerint tájékoz-

-
- 21 Peter Ihring a *Dekameron* hat német fordítását elemzi egy tanulmányában, köztük Wesselski 1912-es (?) munkáját is. Ebből (is) kiderül, hogy Wesselski fordítása számos német kiadást, köztük teljeset és válogatottat is megért, és szinte a mai napig (tudomásom szerint a legutóbb 1999-ben) is megjelenik nyomtatásban. (Vö. Ihring 2020) Mindamellet az 1912-es, a kezemen lévő, könyvészetileg is gyönyörű, háromkötetes változat már a negyedik kiadás. (Boccaccio ⁴1912) Jan Rypka bibliográfiája egy 1909-esről tud, más utalás híján feltételezhetjük, hogy az volt az első (Rypka 1939, 163. p.), ami a fordítás nagy népszerűségét jelezheti.
 - 22 Elfriede Moser-Rath a nemzetközi meseenciklopédia Heinrich Bebel szócikkében szinte teljes mértékben a Wesselski-féle kiadásra támaszkodva a bebeli szövegeket a kulcsszavak alfabetikus sorba rendezésével, lehetőség szerint kapcsolva a nemzetközi mesekatalógus típuszámaihoz is teszi áttekinthetővé a Bebel által minden látható rendszer nélkül összehordott anyagot. (Moser-Rath 1979, 10–14. p.)
 - 23 A munka 1508 és 1516 között született és első alkalommal *Il Libro del Cortegiano* címen, a szerző halála előtt egy évvel, 1528-ban kapott nyomdafestéket. Sikere hatalmas volt: az évszázad végéig nem kevesebb mint 40 olasz nyelvű kiadást ért meg, 1537-ben franciára, 1549-ben spanyolra és 1565-ben németre is lefordították. Aztán több német fordítása-kiadása is lett a 20. századig. (Vö. Wesselski 1907b, 12–13. p.) Magyarul első alkalommal 1940-ben látott napvilágot a Franklin Kiadó gondozásában Zichy Rafaelné fordításában, *Az udvari ember* címen.

tató bevezető tanulmánnyal és a kötetek végén kiadós filológiai jegyzetapparátussal. (Wesselski 1907b) A munka a késő reneszánsz eszményi udvari emberét mutatja be, különféle, a világ dolgait (politikaelméleti kérdéseket, a nyelvet, a tréfát!, a szerelmet stb.) érintő társasági beszélgetés formájában rögzített mintákon keresztül.

Miközben 1909-ben megjelentette a *Mönchslateint* (ami, még ha első hallásra furának tűnik is, nem áll messze Az udvari ember témájától és küldetésétől!), egy évre rá a firenzei (Mainardi) Arlotto (1396–1484), kereskedőből lett pap és tréfamester személyéhez kapcsolható trufák és pajkosságok²⁴ gyűjteményének német fordítását. (Wesselski 1910) A Wesselski által közreadott 228 szövegfordítás (a tőle ekkorra már megszokottan gazdag jegyzetapparátussal) a fennmaradt kéziratos anyag alapján keletkezett, miközben a korszak népszerű tréfa-gyűjteményének sok és különböző kiadása létezett. (vö. Rossi 1999)

Egy év múltán részben az itáliai források számbavételén túllépve a keleti meseanyag áttekintésébe kezd. Egyik legjelentősebb vállalkozása a Naszreddin Hodzsa személye körül felgyülemlt tréfák összegyűjtése. A török, arab, berber, máltai, szicíliai, calabriai, horvát, szerb és görög történetkéket (*Märlein*) és tréfákat két vaskos kötetbe rendezte, mindösszesen 515 gondosan jegyzetelt szöveget.²⁵ Gyűjtését Wesselski különféle forrásokra alapozta, itt most csak Kúnos Ignác kétnyelvű kiadványát említem, amely 165 Naszreddin-történetet tartalmaz. Wesselski vélhetően nem a magyar fordítások, hanem a török szövegek (amelyeket Kúnos latin betűs átíratban és török írásban is hozza) alapján dolgozott. Ennek kicsit ellentmond, hogy a magyar nyelvű előszóra, az MTA egyik 1898-as ülésének megtartott előadásának a szövegére értően reflektál. (Wesselski 1911, XV. p. Vö. Kúnos 1899, 3. p.)

A következő év sem marad kötet nélkül.²⁶ Ekkor adja ki az alapvetően a nagyközönségnek szánt itáliai népi és úri tréfák gyűjteményét, amit (akár a szigorúan tudomá-

24 A firenzei hagyomány *Motti* összefoglaló néven tartja számon ezeket a rövid, csattanós, olykor pikáns szövegeket, lényegében tréfákat. (Vö. Rossi 1999, 62. p.)

25 Mivel e kiadással egy időben jelent meg Mehemed Tewfik: *Die Schwänke des Naß-ed-din und Buadem* című összeállítása Müllendorf fordításában (vö. Wesselski 1911: I, XVI. p.), Wesselski ezeket a szövegeket nem sorolta be saját gyűjteményébe, viszont a második kötet jegyzeteit az általa közölt 515 történetet folytatva egészen 555-vel bezárólag szintén filológiai alaposággal jegyzeteli. (Wesselski 1911: II, 235–253. p.)

26 Ez így persze csalóka, hiszen Wesselski ennél is sokkal termékenyebb volt! Ahogy már utaltam rá, a csatolt bibliográfiában csak azokat a műveket soroltam fel, illetve csak azokkal foglalkozom, amelyeket valóban láttam. Jan Rypka könyvészete ezeken túl további munkákat is számon tart. Talán érdemes legalább lábjegyzetben idemácsolni őket: *Die Facezien des Poggio Fiorentino*. Aus dem Lateinischen übersetzt und eingeleitet von Hans Floerke. Mit einem literarhistorischen Anhang von Albert Wesselski. München, Georg Müller, 1906; *Die Sprichwort-Novellen des Placentieners Antonio Cornazano*. Zum ertsten Male verdeutscht von Albert Wesselski. München, G. Müller, 1906; *Die Novellen Girolamo Morlinis*. Zum ersten Male übersetzt, eingeleitet und erläutert von Albert Wesselski. München, G. Müller,

nyos munkáit) tájékoztató bevezetéssel és filológiai alaposságú jegyzetapparátussal lát el. (Wesselski 1912) Itt pótolja és korrigálja például a korábban a témáról megjelent monografikus Arlotto-történeteit is. (Wesselski 1910) Szintén népszerű, a nagyközönségnek szánt összeállítás a Lipcsében napvilágot látott tréfa- és anekdotagyűjteménye, ahol tájékoztató bevezetés található ugyan, de a filológiai-komparasztikai jegyzetei elmaradnak. (Wesselski 1914) Szélesen merít a nemzetközi tréfairodalomból a *Pancsatantrától* és a Naszreddin Hodzsa turpisságaitól kezdve, Ezópus tanmeséin, a középkori exemplumgyűjteményeken át az itáliai és német kora újkori tréfamesterek kópéságaival bezárólag. Amelyek, ahogy arra fentebb már utaltam, korukban és azon túl is egymásból is nagy szorgalmatossággal merítettek.

Egy éven belül egy következő, nagyszabású vállalkozás első kötetével jelentkezik, mégpedig Szómadéva híres *Kathá-szarit-szágara* vagy a *Mesefolyamok óceánja* hat kötetesre tervezett első teljes fordításának első kötetével. (Wesselski 1914/15) A tervezett folytatás viszont nem jelent meg. A következő kötet, Jan Rypka tudósítása alapján a második korrektúra stádiumáig jutott el 1914-ben, viszont a háborús viszonyok közepette a megjelentetés lehetetlenné vált. Később a kiadó tönkrement. (Rypka 1939, 164. p.) Ráadásul a háború miatt egy sor korábbi terve, szerződése esett kútba, megélhetése körül is zavarok támadhattak, hiszen hol Salzburgban, hol Innsbruckban találjuk, míg végül a háború utolsó nyarán Prágába kerül.

További, hozzám eljutott kötetekkel már az első világháború után jelentkezik. Először „a két Gonnella”²⁷ cselekedeteinek teljes gyűjteményével (ahogy azt már megszoktuk: alapos bevezető tanulmány és kiadós jegyzetapparátus kíséretében), amiben

1907; *Karl de Coster, Uilenspiegel und Lamme Goedsak*. Erste deutsche Ausgabe von Albert Wesselski. Leipzig, W. Heims, 1910; *Novellen und Gespräche des Agnolo Firenzuola*. Übersetzt, eingeleitet und erläutert von Albert Wesselski. München, G. Müller, 1910; *Giovanni di Boccaccio, Urbano*. Aus dem Italienischen übertragen von Albert Wesselski. Leipzig, Insel-Verlag, 1913; *Deutsche Schwänke*. Gesammelt und eingeleitet von Albert Wesselski. Weimar, Vereinigung Heimat und Welt, 1913; *Die Brautleute. Eine mailändische Geschichte...* von Alessandro Manzoni 1–2. Deutsche Übertragung von Albert Wesselski. München–Leipzig, Georg Müller, 1913; *Vlämische Mären*. Von Charles de Coster. Aus dem Französischen übertragen von Albert Wesselski. Leipzig, Insel-Verlag, 1916; *Charles de Coster, Die Hochzeitsreise*. Aus dem Französischen zum ersten Male übertragen von Albert Wesselski. Leipzig, Insel-Verlag, 1916; *Charles de Coster, Brabanter Geschichten*. Aus dem Französischen zum ersten Male übertragen von Albert Wesselski. Leipzig, Insel-Verlag, 1917; *Flämische Volkslieder*. In deutscher Nachdichtung und mit den Singweisen herausgegeben von Albert Wesselski. Leipzig–Innsbruck, Wagnerscher Verlag, 1918.

27 A ferrarai Este család udvari bolondja volt Gonnella a 14. század legelején. Nevéhez tréfás cselekedetek, pajkosságok kötődtek, amelyek mind írásban, mind a szóbeliségben terjedhettek. Szűk egy évszázaddal később egy következő Gonnella is felbukkan. Egyértelműen történetileg nem lehet igazolni, hogy a második Gonnella (akinek alakjához hasonló tréfák köthetőek) valós személy volt-e (Wesselski ezt feltételezi), vagy csak az elbeszélőhagyományban tradálódott tovább a név.

az „idősebb Gonnella” személyéhez 8, a „fiatalabb Gonnella” személyéhez pedig 27 történet kapcsolható, (Wesselski 1920) majd Dante-novellák gyűjteményével (Wesselski 1924) és a középkori meséket tartalmazó válogatásával. (Wesselski 1925) 1929-ben ismét itáliai témához nyúl, amikor a 15. század végi Angelo Poliziano 400 tréfájának fordításait gyűjti csokorba. (Wesselski 1929a) A Grimm előtti meséket tartalmazó összeállításának két kötete már a meseelméleti monográfiája (Wesselski 1931) után, 1938-ban látott napvilágot (vö. Wesselski 1942), így végképp túlmutat jelenlegi tájékozódásunk keretein.

És ezek közt foglal helyet a *Mönchslatein*, amit nem csak az évforduló okán emelek jelen írás központjába, hiszen éppen az exemplumok azok, amiket Wesselski később kidolgozott elméletében a középkori mese kiindulási alapjaiként határoz meg. A bevezetésben a példázatok²⁸ rögzítésének, összegyűjtésének és (nem utolsósorban) terjedésének kérdéseivel foglalkozva kifejti, hogy az exemplumoknak az egyszerű népre gyakorolt hatását a keresztény egyház is hasznosította.²⁹ A szentbeszédekben történő alkalmazásuk már Nagy Szent Gergelytől sem állt távol. Neki tulajdonítható a megjegyzés, mely szerint „néha a hallgatók elméjét jobban megtérítik a hívek példái, mint a tanítók szavai”.³⁰

Christoph Daxemüller Wesselski bevezető tanulmányának első oldalára, alighanem (hiszen nem az egész munkára, hanem konkrétan a bevezetés IX. oldalára hivatkozik) a fentebb egy mondatban összefoglalt tézisére utalva (számomra csak homályosan értelmezhető fogalmazásban) megjegyzi: többek közt Wesselski felfogásával ellentétben az exemplum nemcsak vallási-épületes vonatkozásban, hanem a narratívakutatás mind ez ideig feltáratlan tudományos szövegösszefüggései kontextusában is szemlélendő.³¹ Egyrészt, amikor Wesselski a vallási kötődésekről beszél, nincs benne semmi

28 A *péllda*, *példázat*, *példabeszéd*, *exemplum*, *prédikációs exemplum* stb. közti, részben indokolt, alá- és fölérendeltséget is feltételező distinkciók kifejtésétől, az egyszerűség kedvéért, most tekintsünk el. (Vö. Bausinger 1968; Daxelmüller 1984; Kovács 1986; Kovács-Voigt 1972; Lozar 2002; Satke 2007.)

29 „Diese Wahrheit [dass für Volk der beste Beweis das Beispiel ist] hat sich auch die christliche Kirche zu nutze gemacht.” (Wesselski 1919, IX. p.)

30 „...quia nonnunquam mentes audientium plus exempla fidelium quam docentium verba convertunt”. (Wesselski 1909, IX. p.) Itt jegyzem meg, hogy a források idézési módja Wesselskinél teljesen következtelen: a leggyakrabban a főszövegben, eredeti nyelven (általában latinul, görögül, franciául, olaszul, spanyolul, angolul) hozza az idézeteket, máskor német fordításban az eredeti közlése nélkül, megint máskor az eredeti textust, olykor annak csak egyes kulcskifejezéseit lábjegyzetben adja.

31 „Es ist keine eigene, für sich lebensfähige literar[ische] Gattung – als solche fehlt es darum bei A. Jolles’ Einfachen Formen –, sondern seit der Antike Teil einer aus der Gerichtsrede hervorgegangenen Argumentationstechnik, die sich grundsätzlich – im Gegensatz zu den

kizárólagosság. Nem mondja, hogy az az egyetlen út, hanem mindössze az egyházi irodalomban, prédikációkban (is!) betöltött szerepéről beszél. Másrészt maga a kötet, már címében és tárgyának körbecövekelése során is világosan kijelöli az exemplumoknak azt a funkcionális körét, a prédikációkban elfoglalt helyét, amivel foglalkozni kíván.

Ennek szellemében Wesselski kizárólag a prédikációs példázatokról, exemplumokról beszél, további műveire is jellemző evolucionista megközelítéssel az exemplumtémákat a prédikációkban szerinte kezdetben bibliai helyek, majd a szentek életéhez kapcsolódó esetek, később, amikor már a kereszténységnek nem volt félnivalója a lehangoló „pogányságtól”,³² a görög és római mitológiai hagyományból merített épületes cselekményektől egészen az állatmeséig nyúló történetek képviselik.

A prédikációk, bennük exemplumokkal, példázatokkal, tanmesékkel III. Honoriusz pápa a domonkosoknak és ferenceseknek, egyebek közt a prédikáláshoz való mindenkori és mindenholi jogát biztosító pápai bulláival (1216 és 1223) történő szentesítésétől öltenek egyre markánsabb irodalmi formát is. Ekkortól gyarapodnak meg a különféle exemplumgyűjtemények is. A szónoki fogás ötletét, mely szerint az exemplumoknak a prédikációkba szövése (V. Kovács Sándor szavaival) „a netán tömény unalomba fülő érdeklődést (a szundikálókkal együtt) felkeltse”, a magyar tudományos szóbeliség Temesvári Pelbártnak tulajdonítja, (Temesvári 1982, 421. p.) és jómagam is így szoktam idézni. Nos, arról (legalábbis számomra) most Wesselski által kiderül, hogy jóval korábbi. Wesselski Jacques de Vitry (1180–1240), magas egyházi tisztségeket betöltő jeles francia hitszónokot idézi, aki szerint „mennyi gyümölcsnek kell származnia a laikusok és egyszerű emberek legendás példáiból, nemcsak építkezésre, hanem kikapcsolódásra is, különösen amikor fáradtan és unatkozva aludni kezdenek”.³³

Wesselski több helyen is hangsúlyozza a szóbeliség szerepének fontosságát a mesei motívumok, szövegek átadási, terjedési folyamatában. Valamint a tradálódási folyamatok összetettségét: ahogyan az oralításban jelen lévő történetek rögzítődnek az

Auffassungen von A. Wesselski oder H.-J. Neuschäfer – nicht nur auf den religiös-erbautlichen, sondern auch auf den von der Narrativistik bislang weitgehend unerschlossenen wiss[enschaftlichen] Textzusammenhang bezieht.“ (Daxelmüller 1984, 627. p.)

32 Wesselski *Heidentumot* említ, macskakörmök nélkül (Wesselski 1909, X. p.), én viszont macskakörmök nélkül nem tudom ezt az amorf fogalmat leírni.

33 „...quantus fructus proveniat ex huiusmodi fabulosis exemplis laicis et simplicibus personis, non solum ad aedificationem, sed ad recreationem, maxime quando fatigati et taedio affecti incipiunt dormitare”. (Wesselski 1909, XVI. p.) Egyébként tudhattam volna én ezt korábban is, hiszen Katona Lajos, a Temesvári Pelbárt művét taglaló akadémiai székfoglalójában rámutat Pelbárt előzményére Jacobus de Vitriaco (ő így, latinosan használja a nevet) egyik érvelésében: „...a szerző a saját tapasztalatára hivatkozván mondja, hogy sokszor egy-egy alkalmas ötlettel – még ha nem is éppen a legszellemesebbel – mint sikerült neki újabb figyelemre serkenteni a szunyókáló gyülekezetet, a mely a hosszú prédikációba már belefáradva bóbiskolni kezdett.” (Katona 1902, 7. p.)

írásbeliségben, ahonnan újfent a szóbeliség részévé válnak – keresztül-kasul. Étienne de Bourbon (1190/1195–1261) elbeszélése alapján részletesen adatozza ezt az összetett kapcsolatrendszert. A francia dominikánus arról mesél, hogy Lyon környékét járva a népnek a babonáság ellen prédikált, rengeteget gyóntatott, amiből megtudta, hogy egyes asszonyok beteg gyerekeiket a gyógyulás reményében Szent Guinefort kegyhelyéhez hordják. Először valamilyen helyi szentre gyanakodott, de tovább tudakozódva kiderült, hogy egy kutyáról van szó, s hogy a helybéliek miért tisztelik szentként, az a következő történetből derül ki. Egy várkastélyban bölcsőben magára hagyott kisgyereket kígyó támadott meg, de a család hűséges vadászkutyája véres harcban végzett a csúszómászóval. Ő maga is csupa vér lett, majd odafeküdt a bölcső mellé, hogy tovább vigyázzon a csecsemőre. Amikor a dada szeme elé került a látvány, sikoltozni kezdett, hogy a kutya megölte a gyermeket. Az odaszaladó szülők sem tudtak másra gondolni, az apa kardot rántott és ledöfte a kutyát. Csak ezt követően néztek a bölcsőben nyugodtan szunyókáló kisdre és fedezték fel a közelben a kígyó tetemét. Meghatottságukban a hűséges házőrzőt egy kútba temették, köveket hordtak rá és emlékeztetőül fákkaal ültették körbe. Idővel (nem tudni, milyen okból) a család elköltözött onnan, a vártönkrement, a kutya sírja körül kisebb liget keletkezett, de a környékbeli parasztok emlékezetében megmaradt a hűséges kutya emlékezete, akit az önfeláldozás mártírként kezdtek tisztelni, gyerekbetegségek gyógyításáért imádkoztak hozzá és hajtottak végre itt nem részletezendő (ám rendkívül érdekes!) praktikákat. Maga a történet, így Wesselski, Indiából származik, egyebek közt a *Pancsatantrá*ból is ismert, a 12. században Európában már írásbelileg rögzítve van³⁴ (erről Étienne de Bourbon szemmel láthatóan nem tudott), viszont az első írásbeli rögzítés (1184) és a Szent Guinefort sírhely körüli kultusz kialakulásához az a néhány évtizednyi időtáv oly röpké idő, ami nem teszi lehetővé ilyen mély meggyőződés megszilárdulását, miközben hiányoznak az összekötő láncszemek a Távol-Kelet és Európa között. Wesselski (ahogy azt mindenkor tesszük, ha nincs konkrét fogódzó) a szóbeli terjedés mellett teszi le a voksát. (Wesselski 1909, XXIX–XXXIII. p.) A *Mönchslateint* még a megjelenés évében Adolf Thimme mutatta be, pozitív, de inkább deskriptív módon a Johannes Bolte által szerkesztett *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde* lapjain. Finoman bírálja Wesselski keleti eredeztetési teóriáját, éppen a fenti történet kapcsán, mivel konkrét adat hiányában, a szóbeliség szoknyája

34 Tényleg nincs arra itt sem tér, sem ok (noha könnyen el tudná magát ragadtatni – ugye, kutyások! – az ember!), hogy az ártatlanul meggyilkolt házőrző történetének (nota bene: több, hasonló tematikájú kutyatörténet kering Eurázsia-szerte), illetve folklorizálódásának szerteágazó életútját, akár csak vázlatosan is bemutassam. Szinte minden művészeti ágazatban megtaláljuk lenyomatait, kezdve az elbeszélő hagyománytól („*The Faithful Animal Rashly Killed*” típus: ATU 178A), az irodalmon át, a képzőművészetekkel bezárólag.

mögé bújva kitart a szöveg indiai eredeztetése mellett. Így tartja még mindig fogva Benfey indiai elmélete követőinek elfogulatlan ítéletét – szögezi le Thimme.³⁵

A *Mönchsleatin* szövegeit olvasva számos közvetlen és konkrét utalást találunk a szóbeliség szerepére. Az „Ich habe erzählen hören...” (= beszélni hallottam) 12 szöveg kezdőformulájaként jelenik meg. De további, ehhez hasonló megjegyzések³⁶ is az írás- és szóbeliség szoros kapcsolatairól tanúskodnak.³⁷ Világos, hogy korántsem egyirányú, a szóbeliségből az írásbeliség felé vagy az írásbeliségből az oralitásba tartó folyamatokról van szó. Bonyolult, általában kibogozhatatlan kapcsolatrendszer szövevényével van dolgunk, amit a Wesselski által idézett Jacques de Vitry³⁸ megjegyzése is bizonyít, aki „tudja”, hogy a testbeszédet, a gesztusokat nélkülöző leírt szónak nincs olyan hatása, mint a mesélő személyétől is függő elbeszélte történetnek, sőt, az sem mindegy, milyen nyelven hangzik el a sztori: „előadva olykor tetszést keltenek, míg olvasva nem. Ennek ellenére jó, ha leírjuk őket, hogy ezzel azok számára, akiket az Isten a népet felütelő élőszó adományával megáldott, kiindulási alapot szolgáltatassunk.”³⁹

-
- 35 „So sehr nimmt immer noch die indische Theorie Benfey's das unbefangene Urteil seiner Anhänger gefangen.” (Thimme 1909, 352. p.)
- 36 „Das folgende habe ich von einem glaubwürdigen Manne erzählen hören” (= A következőt egy szavahihető embertől hallottam mesélni); „Ich habe von einem Weibe gehört” (= Egy nőszemélytől hallottam) stb.
- 37 Írásos forrásokra való konkrét utalás ritkább. Pl. „Man liest von Homer” (= Homérosznál lehet olvasni) stb. „Es erzählt ein Exempel” (= Egy exemplum meséli) – itt kérdéses a forrás jellege...
- 38 Vitry gyűjteményével a szó szoros értelmében véve a 19–20. század fordulója körüli évtizedekben divatos volt foglalkozni. Rudolf Schenda felsorakoztatja a korszak Vitry-kiadásait, elemzéseit 1862-től egészen 1924-ig. Wesselski köteté nem szerepel a Vitry munkásságához kapcsolható irodalmi szemlében (Schenda 1969, 70. p.), amiből egyelőre nekem csak a Greven-féle latin nyelvű teljes kiadáshoz sikerült hozzájutnom. Az előszóból kiderül, hogy a *Sammlung mittellateinischen Texte* című kiadványsorozat szerkesztője, Alfons Hilka 1911-ben, tehát két évvel a *Mönchsleatin* megjelenése után vetette fel a Vitry-szövegek teljes (kritikai?) kiadásának az ötletét, ami aztán Joseph Greven gondozásában, összesen 107, köztük néhány, korábban ismeretlen szöveggel 1914-ben meg is jelent. (Greven 1914, III. p.) Időközben derült csak ki, hogy egymásról korábban nem tudva, tehát egymástól függetlenül Goswin Frenken is dolgozik egy hasonló publikáción, ami meg is jelent (Schenda nyomán: *Die Exempla des Jacob von Vitry. Ein Beitrag zur Geschichte der Erzählliteratur des Mittelalters. München /Quellen und Untersuchungen zur lat. Philologie des MAs V, 1. Heft, 2. Teil/*) ugyanabban az évben. Utóbbiba egyelőre nem sikerült belenézni, az előbbi (Greven 1914) nem tartalmaz Wesselskire történő hivatkozást, miközben a *Mönchsleatin*ban mindösszesen 36 Vitry-szöveg Wesselski általi német fordítása került. Wesselski a későbbiekben viszont használja és hivatkozik mind Greven, mind Frenken kiadványára. (Wesselski 1935b, 181. p.)
- 39 Wesselski ebben az esetben a latin eredetit német fordításban hozza: „...wenn sie vortragen werden, gefallen sie manchmal, beim Lesen aber nicht. Trotzdem ist es gut, daß sie niedergeschrieben werden, damit sie denen, welchem Gott die Gnade verliehen hat, das Volk durch das lebendige Wort anzueifern, die Stoffe dazu bieten.” (Wesselski 1909, XVII. p.)

A szóban forgó munkájának bevezető tanulmányában Wesselski először a műfaj tömeges felbukkanása időszakát, a 13. századot mutatja be. Míg korábban a prédikációs jog csak a püspököket illette meg, az említett pápai engedéllyel némely szerzetesrendek (elsősorban a dominikánusok, a ferenciek és a ciszterciek) nyertek jogot a prédikációgyakorlásra. A Wesselski által bemutatott és műveik alapján megidézett szerzők elsősorban is Jacques de Vitry (akit Jakob von Vitry néven is emleget), Étienne de Bourbon, Caesarius von Heisterbach, Odo de Ceritona, valamint a *Gesta Romanorum*. Mindösszesen 114 szöveget közöl, német fordításban, zömük a 13. századból, s csak olykor nyúl újabb szövegváltozatokhoz, s akkor is csak abban az esetben, ha azoknak az újabbaknak egyértelműen kimutatható 13. századi előzményeik vannak.⁴⁰ Függelékben minden egyes szöveghez alapos, gazdag olvasottságra mutató, a filológiai összefüggéseket is feltáró, értelmező jegyzetanyag társul. A kötetet a szövegek szerzők szerinti mutatója, valamint motívumindex zárja.

Rudolf Schenda, aki az exemplumkutatás eredményeit példás alapossággal tekintette át, olykor gunyorosan, némileg mintha lekezelő hangszínen nyilatkozna a kezdeti próbálkozásokról, kategorizálási kísérletekről, definíciós botladozásokról. Egyetemista éveim egyik meghatározó olvasmánya volt Jacques Le Goff *Az értelmiség a középkorban* című munkája. Annak egy idézete szinte szó szerint belém vésődött (piros lámpa figyelmeztető jelzése az agyban!), és azóta igyekszem eszerint ítélni: „Olyanok vagyunk, akár az óriások vállára felkapaszkodott törpék. Többet és messzebbre látunk, mint ők: nem mintha látásunk élesebb, vagy termetünk nagyobb lenne, mint az övék, hanem azért, mert ők a levegőben hordanak bennünket, felemelnek az ő gigászi magasságukba...” (Le Goff 1979, 20. p.)

Schenda tanulmányának megjelenéséig amúgy alighanem a legteljesebb áttekintést nyújtja a téma eredményeiről. Miközben Wesselskit csak egy lábjegyzetben említi akkor, amikor az exemplumok egyre inkább kibontakozó népszerűségét taglalja. A prédikációs exemplumoknak Franz Pfeifer⁴¹ és Johannes Bolte óta sok „szerelmese” adódott (itt hivatkozik lábjegyzetben Wesselski két munkájára: Wesselski 1909; Wesselski 1925), de egy mind megfelelően kimerítő, mind korrekt tanulmányt a barokk prédiká-

40 Ilyen alapon kerültek például a *Gesta Romanorum* bizonyos szövegei is a válogatásba, hiszen a titokzatos eredetű, irdatlanul sok kéziratos változatban és nyelven fennmaradt gyűjtemény mai tudásunk szerinti első ismert és 1342-re datált változatát az innsbrucki egyetemi könyvtár őrzi. Ez viszont már egyértelműen másolat, tehát az ismeretlen szerzőjű és nehezen lokalizálható (Anglia? Dél-Németország?) szövegkorpusz gyökereit talán nem alaptalanul hosszabbíthatjuk meg a 13. századig. (Vö. Wawrzyniak 1987. Magyar vonatkozásaihoz lásd: Dömötör 1994; Katona szerk. 1900)

41 Nevéhez kapcsolódik a német *Prediktmärlein* (= prédikációs mese, mesécske) megalkotása, amit egy 15. századi kolostori kézirat 1858-as publikálása során magából a középkori szövegből merített: „*bredigen merlin*”. (Vö. Moser-Rath 1964, 3. p.)

ciós mesékről – így Schenda – csak 1964 kapunk Elfriede Moser-Rathnak köszönhetően.⁴²

Nyilvánvaló, jó fél évszázaddal később bármilyen témáról adatokkal erőteljesebben alátámasztott áttekintést lehet adni, ami viszont nem indokolja az úttörők lenullázását. Wesselski munkája (a most vázlatosan bemutatott *Mönchsleite*n és az azt koszorúként átfogó további szövegközlései, fordításai, értelmezései) megítélésem szerint az összehasonlító szövegfolklorisztika megkerülhetetlen alapművei – és azok is maradnak.

3.

És itt érdemes kis kitérőt tennünk, s megnézni az exemplum kutatásának eredményeit Wesselski után. Az exemplum az egyik, noha nem egyedüli, a folklorisztika szempontjából is értékelhető műfaj, amit jóval a népköltészeti érdeklődés kibontakozása előtt (praktikus célzatú) gyűjteményekbe is rendeztek. Mivel kibogarászhatóak a különféle prédikációszövegekből, gyakorlati megfontolásból, afféle papi segédanyagokként csoportosították őket. Ezek egy része Wesselski idejében már ismert volt, miközben fokozatosan kiszélesedtek az ismereteink, idővel eladdig ismeretlen kéziratok kerültek napvilágra, egészültek ki. Wesselski munkájának megjelenése óta nemcsak sok régi exemplumgyűjtemény kritikai kiadásaira került sor, hanem nemzetközi és nemzeti áttekintések, exemplumkatalógusok is létrejöttek. A teljesség igénye nélkül, tényleg csak jelzésszerűen megemlítendő itt Elfriede Moser-Rath, aki egy északnémet exemplumgyűjtemény szinte külön könyvnyi terjedelmű bevezető tanulmányában a műfaj gondos körülhatárolását is elvégezte; (Moser-Rath 1964, 3–88. p.) Rudolf Schenda munkája, aki a (nem csak német) exemplumkutatás történetének és távlatainak a felvázolására vállalkozott. (Schenda 1969); Christoph Daxelmüller három közleményben⁴³ az exemplumirodalom bőséges irodalmát hozza (Daxelmüller 1990; Daxelmüller 1991a; Daxelmüller 1993), s miközben a bevezető tanulmányban emlegeti, magában a jegyzékben, bármennyire is *bámulom, forgatom, szagolom, harapom*, Wesselski egyetlen publikációját sem lelem. Egy külön összeállításban viszont a zsidó hagyomány vonatkozó anyagát is áttekinti. (Daxelmüller 1991b) A többi között Benedek Katalin, Dömötör Ákos és Papp Andrea a téma magyar vonatkozásait tárgyalta (Benedek 1992; Dömötör

42 „Die Prediktextempel haben seit Franz Pfeifer und Johannes Bolte viele Liebhaber gefunden; zu einer ebenso soliden wie umfassenden Studie über die Prediktmärlein des barockzeitalters kam es jedoch erst durch Elfriede Moser-Rath.” (Schenda 1969, 74. p.)

43 Jegyzékében a T betűig (Trümpy) jut el és a folytatást a *Jahrbuch für Volkskunde* következő, 1992-es kötetében ígéri (Daxelmüller 1991a, 240. p.), ahol azonban a befejező közleményt hiába keressük. Már a reményvesztettség peremén aztán az azt követőben, az 1993-asban, pótlásokkal is kiegészítve mégis megtalálhatjuk az akkor szinte naprakész jegyzéket.

1994; Papp 1994), Dorota Simonides a középkori exemplumok szerepét vizsgálta a modern lengyel folklórban (2009), Maja Bošković-Stulli, noha a tulajdonképpen exemplumokkal éppen csak érintkező tréfák bizonyos csoportját, kifejezetten Wesselski munkájára (Wesselski 1910) támaszkodva a horvát elbeszélő hagyományban tárja fel. (Bošković-Stulli 1991) Az egyes nemzeti néprajzi és folklorisztikai kézikönyvek szintén hoznak szócikkeket az exemplum, példa, példázat, prédikáció-mese vonatkozásában.⁴⁴

Frederic Tubach középkori exemplumkatalógusa (Tubach 1969), ha nem is az összes számba vehetőt, de néhány Wesselski-művet is feldolgozott.⁴⁵ Voigt Vilmos szórakoztató és tanulságos ismertetésében vázolja a mű pótolhatatlanságát, használhatóságát és használhatatlanságát, miközben a magyar vonatkozásait akkurátus precizitással veszi számba. (Voigt 1971)

Karel Dvořáknak a régi cseh exemplumok adatgazdag katalógusát köszönhetjük, immár egy második, javított, bővített kiadásban. (Dvořák 2016) Dömötör Ákosnak pedig a protestáns magyar exemplumok katalógusát. (Dömötör 1992) A magyar nyelvű és magyar szerzőktől származó latin exemplumirodalom kutatásának történetét és távlatait ismereteim szerint a legutóbb Bartók Zsófia Ágnes alapos és körültekintő bevezetésében az internetes *Régi Magyar Exemplumadatbázis* oldalán tekintette át.⁴⁶

4.

A szent tehén effektus. Az egyik ilyen a „nép”, amiről (akiről!) kritikusat bizonyos körökben, pláne a harmincas évek náci német kultúrkörében, majd később a kommunista

44 A *Magyar néprajzi lexikon* példázat címszó alatt hozza a jelenséget (Szemerkenyi 1981), a *Világirodalmi lexikon* külön címszóban foglalkozik a példa és példázat problematikájával (Kovács 1986), majd egy másikban az exemplummal (Kovács-Voigt 1972) A cseh néprajzi enciklopédia tartalmaz exemplum szócikket (Satke 2007), a szlovák nem. A lengyel folklorisztikai lexikon a példa (*przykład*) címszó alatt tárgyalja (ahol megadja annak latin megfelelőjét, az exemplumot is), Wesselski a fentiekben részletesebben tárgyalt vonatkozó publikációjára is hivatkozva. (Krzyżanowski 1965a) Külön címszó foglalkozik a példabeszédekkel (*przypowieść*), a tulajdonképpeni állatmesékkel, parabolákkal. (Krzyżanowski 1965b) A Jaroslav Otčenášek és Vichra Baeva által szerkesztett két nyelvű bolgár szövegfolklorisztikai enciklopédia tartalmaz ugyan egy rövid exemplum szócikket, azzal a megjegyzéssel viszont, hogy a bolgár folklorisztikában nemigen használatos. (Otčenášek-Baeva 2013) A nemzetközi meseenciklopédia több szócikkben is foglalkozik az exemplummal és a köré telepíthető fogalombokkal: Brückner 1984; Daxelmüller 1984; Jech 1993; Lozar 2002.

45 Lásd: Wesselski 1907; Wesselski 1910; Wesselski 1920. Ezeken túlmenően még az egyetlen cseh tematikájú könyvét, a *Klaret und sein Glossator* címűt (amihez nekem mind ez ideig, sajnos, nem sikerült hozzájutnom), amely középkori cseh exemplumokat tartalmaz. (vö. Jech 1993)

46 <https://sermones.elte.hu/exemplumadatbazis/foreword.html> [utolsó megtekintés: 2024. 03. 31.]

hatalmi övezetben nem volt tanácsos mondani. Sőt, nem hogy bírálót, hanem bizonyos ténymegállapításokat, véleménykifejezéseket, amelyek, ha azok nem feleltek meg a 19. században kialakított romantikus és idealizált népfelfogásnak, ordas támadásként fogtak fel. Wesselski meg meglehetősen önjáró volt, így nem csoda, ha megkapta a magáét mind a náciaktól, mind a kommunistáktól, s mindkettő társutasaitól.

A félig marxista vagy tán egészen azzá lett Cocchiara (aki nem volt érintetlen a harmincas évek olasz fasizmusától sem) a francia Bédier nézetét, miszerint a *chanson de geste*-eknek csak egyházi forrásaik voltak (vö. Kloocke 1972) élesen bírálja, mondván „hiányzott belőle az érzék a népköltészet iránt, amely pedig oly termékenyítően ösztönözte a költészetet egész története folyamán, [és] elvitatta a szegényektől legnagyobb kincsüket, azt, hogy ők is teremthetnek költészetet.” (Cocchiara 1962, 325. p.)

A másik az érinthetetlen Grimm fivérek romantikus szobra. Viktor Geramb, aki Wesselski „hattyúdalaról”, a Grimm előtti német mesék című gyűjteményről (Wesselski 1942), éppen a szerző akkori halála miatti dermedtségében csak szépeket ír, de mégis szükségét érzi (alighanem ezt el is várták tőle, vagy úgy érezte, hogy elvárják), szóval szükségét érzi, hogy Wesselski (időközben örökre lehunyt) szemére vesse, nem kellett volna a Grimm fivérek, közülük is nevesítve, Wilhelm Grimm „pontatlanságait”, „önfejlőségét” folyton felemlgetnie. Wilhelm Grimm, aki ha nem is éppen mint tudós, de mint istenadta német mesélő a német népnek és a világnak azt a grimmi mesenétet ajándékozta, ami a német jellem legpompásabb virágaihoz és a német népiség legnemesebb javaihoz tartozik.⁴⁷ Noha nem szeretném aktuálpolitikába átbillenteni a mondanómat (miközben azzal, hogy belekezdtem ebbe a mondatba, máris megtettem), de azért figyeljük meg, hányszor szerepel egy mondatban a *német*, a *nép* és a *népiség* hívószó...

5.

Ha az ember túlságosan közel hajol vizsgálata tárgyához, képes annak apró részleteit (szépségeit és hiányosságait egyaránt) felfedezni, meg hát fel is nagyítani, viszont könnyen elveszítheti a tágabb térben való tájékozódást. Annak tudását, hogy egyáltalán éppen hol jár, milyen az a környezet, külvilág, amiben vizsgálata tárgya található. Talán én is így jártam fenti hosszadalmas szöszmötöléseimmel: Wesselski korai munkáját talán sikerült az adott keretek közt (úgy, ahogy) ábrázolni, de hol a helye? Lépünk tehát egy kissé hátrébb, s végezetül kíséreljük meg (minden csak kísérlet) elhelyezni őt kora

47 „...der – wenn schon nicht als Gelehrter, so doch als gottbegnadeter deutscher Märchenerzähler – dem deutschen Volk und der Welt jenes herrliche Grimmsche Märchendeutsch geschenkt hat, das zu den köstlichsten Blüten deutsche Wesens und zu den edelsten Gütern deutscher Volkstums gehört!” (Geramb 1939b, 222. p.)

tudományos rendszerében! Ha csak két fontos folklorisztikai áttekintést veszünk, Giuseppe Cocchiaráét vagy Voigt Vilmosét, akkor azért kicsit visszahőköl az ember. Előbbi Wesselskire nem sok szót veszteget, mindössze a „Benfey-epigonok” közt említi, imígyen: „Crocéban tehát, ha gyengébben is, Benfey epigonjainak régi motívuma cseng vissza: szerintük a népmese nem más, mint valamely tudós eredetű, immáron minden művészi értéktől megfosztott szöveg megkozmetikázása. Ezt a tételt hangoztatta Jolles (*Einfache Formen*, 1929) és Wesselski is (*Versuch eine Theorie des Märchens*, 1932)...” (Cocchiara 1962, 490–491. p.) Voigt Vilmos is csak, noha pozitív kicsengéssel, egy alkalommal említi, a szokásához híven rettenetesen (!) adatgazdag munkájában az európai folklórról.⁴⁸ Az egyes népköltészeti műfajok, köztük a mese középkori jelenléte kapcsán tárgyalja, hogy „a »népmese« [a »népballadához« hasonlóan] középkoriként szerepel a legtöbb európai népköltészeti áttekintésben. Noha éppen az éleselméjű mesekutató, Albert Wesselski azt fejtegette *Versuch eine Theorie des Märchens* című nevezetes könyvében (1932⁴⁹), hogy az európai középkorban nem is létezhet »varázsmese«, mivel az ekkori »elhitt motívumok« (*Wahnmotiv*) csak később válhattak »csodamotívumokká« (*Wundermotiv*)”. (Voigt 2020, 258. p.)

Ennyi.

És ilyenkor elbizonytalanodik az ember: talán túlértékelté választott tárgyát, amit menet közben nagyon meg lehet szeretni, s ez egyszersmind az elfogultság melegágya is lehet.

És most térjünk vissza Richard Jeřábek megjegyzésére, hogy Wesselski a cseh folklorisztikában gyakorlatilag visszhang nélkül maradt, (Jeřábek 2007, 257. p.) s nézük a jelenség feltételezhető okát, kihatásait és távlatosabban az örökségét. Van-e neki egyáltalán? A mai cseh összehasonlító irodalomtudományban és folklorisztikában alig.

Georg (Jiří) Polívkát már említettem, aki Wesselski helyét a tudományban pontosan tudta. Ennyi.

A magyar *Világirodalmi lexikon* nem méltatta külön címszóval. A magyar és a szlovákiai néprajzi lexikonok sem, a nemzetközi meseenciklopédia, ahogy arra már több utalás is történt, igen. Általában is, az enciklopédia legkülönfélébb szócikkeinek hivatkozási tárgya. Csak taláломra kiválasztottam két kötetet, s azok pdf-változatából, a kereső segítségével viszonylag könnyen összeszámolható volt a Wesselski-hivatkozások száma. Nos, a harmadik kötetben 92, a kilencedikben pedig 83 alkalommal történt

48 Ó valóban a folklór(alkotások) történetét, s rajtuk keresztül persze kutatásukat mutatja be, míg Cocchiara esetében, legalábbis a magyar fordítás alapján a kötet címe félrevezető: nem az európai folklór, hanem az európai folklorisztika (tehát a folklórral foglalkozó tudományág) történetét adja. Az eredeti címben is folklór szerepel (*Storia del folklore in Europa*, 1952), ám az olasz mind a folklór, mind a folklorisztika értelemben csak a *folklore* kifejezést ismeri.

49 Láthattuk, fura egybeesés okán mind Cocchiara, mind Voigt tévesen (és egyformán tévesen) adják meg a könyv megjelenési idejét (1932), ami valójában: 1931.

nik Wesselski valamelyik művére, kutatási eredményére utalás. Mindebből talán feltételezhető a (kerekítve) kötetenkénti közel százaz hivatkozási szám, ami (tekintve ezt a lehenyszerűen adatgazdag tudásmonstrumot) nem óriási szám, de nem is elhanyagolható. A leggyakrabban szöveggyűjteményeire hivatkoznak a szócikkek írói, valamint a meseelméleti monográfiájára. Viszont (s ez már valóban nem elhanyagolható) van néhány szócikk, ami kifejezetten Wesselski munkássága okán született meg. Példának okául ilyen a *Märchenpflege* (= meseápolás) címszó, ami konkrétan Wesselski kreálmánya (Wienker-Piepho 1999), vagy a *Märlein* (= történetke, mesécske), aminek definícióját először szintén Wesselski fogalmazta meg. (Wawer 1999) De van címszava a *Mönchslateinnak* is. Noha maga a kifejezés nem Wesselski ötlete, de mégis általa lett ismert a folklorisztikai szaknyelvben. (Wagner 1999) És folytathatnám a Wesselski alkotta *Wundermotiv*, *Wahnmotiv* stb. kifejezésekkel...

Kurt Ranke a mesekutatás „Wesselski előtti és utáni” korszakáról beszél, ami implicit nemcsak kutatástörténeti jelentőségét, hanem ma is élő szerepét is előrevetíti. (Ranke 1978, 79. p.) Wesselski, főleg későbbi munkáiban, nemcsak az eredet- és elterjedési, hanem műfajelméleti kérdésekben is felkavarta az állóvizet, a körülötte kibontakozott, s ha enyhülten is, de ma is tartó vitákra (vö. Gerndt 2023; Gulyás 2024, 179. p.); a főleg Ruth B. Bottigheimer által ismételt felizzított diskurzus eredményeinek a taglalására itt nem keríthetek sort. (Vö. Gulyás 2006) Jegyzeteimet egy, Bottigheimer magyarul is megjelent tanulmánya Wesselski megítélésére vonatkozó passzusával zárom:

Az erős árral szemben Albert Wesselski az 1920-as és 1930-as években a tündérmesék terjedésének könyvön alapuló története mellett érvelt. A náci irányította Németország azonban ellenségesen tekintett a népet nem magasztaló, következképpen eretnek gondolatokra. Wesselski elméleteit a következő hetven évben folyamatosan elutasították és gúny tárgyává tették, azonban mostanra egyre növekvő bizonyosságot nyer, mint ahogy Grätz⁵⁰ könyvéből is kivehető, hogy Wesselskinek inkább igaza volt, semhogy tévedett volna.⁵¹

(Bottigheimer 2022, 113. p., Vásáry Ákos ford.)

50 A szerző Manfred Grätz: *Das Märchen in der deutschen Aufklärung. Vom Feenmärchen zum Volksmärchen* (Stuttgart 1988) című kötetére utal.

51 „Against a strong tide in the opposite direction, Albert Wesselski argued in the 1920s and 1930s in favour of a book history for the dissemination of fairy tales. Nazi-led Germany, however, was inhospitable to non-folk-valorizing and hence heretical ideas. Wesselski’s theories were dismissively ridiculed for the next seventy years, but there is increasing evidence, as in Gratz’s book, suggesting that Wesselski was more right than wrong.” (Bottigheimer 2006, 220. p.)

Ami persze egy sor további kérdést is fölvet: egyrészt milyen konkrét adatokra alapozza Bottigheimer a „náci Németország” „ellenséges” viselkedését, egy nem német állampolgárral szemben, illetve (másrészt) hogyan következik ebből egy „hetven éven át” tartó „elutasító” magatartás? Más szóval: az épp aktuális politikai ideológiák árnyai mennyiben telepedtek rá egy tisztán szakmai kérdés megítélésére? Ezzel mintegy nyitva hagyva a kérdést, hogy a nagy komparatista meseelméletének a behatóbb tárgyalásához majd még vissza lehessen (és kelljen!) térni. Marad tehát a brechti zárás:

*Wir stehen selbst enttäuscht und sehn betroffen
Den Vorhang zu und alle Fragen offen.*

Irodalom

- Anderson, Walter 1935. *Zu Albert Wesselki's Angriffen auf die finnische folkloristische Forschungsmethode*. Tartu, k.n. /Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis. B Humaniora, 38./
- Bausinger, Hermann 1968. Zum Beispiel. In Harkort, Fritz–Peeters, Karel C.–Wildhaber, Robert (szerk.): *Volksüberlieferung*. Göttingen, Verlag Otto Schwartz & Co, 9–18. p.
- Benedek Katalin 1992. A középkori exemplum műfaj Magyarországon. In Mohay Tamás (szerk.): *Közelítések. Néprajzi, történeti, antropológiai tanulmányok Hofer Tamás 60. születésnapjára*. Debrecen, Ethnica, 37–63. p.
- Boccaccio, Giovanni di ⁴1912. *Das Dekameron 1–3*. Aus dem Italienischen übertragen von Albert Wesselski. Vierte Auflage (11.–20. Tausend). Titel und Einband zeichnete Walter Tiemann. Druck der Spamerschen Buchdruckerei zu Leipzig.
- Bolte, Johannes 1911. Die Schwänke und Schnurren des Pfarres Arlotto [...]. *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, 21. évf. 308–309. p.
- Bottigheimer, Ruth B. 2006. Fairy-Tale Origins, Fairy-Tale Dissemination, and Folk Narrative Theory. *Fabula*, 47. évf. 3–4. sz. 211–221. p.
- Bottigheimer, Ruth B. 2011. A tündérmesék eredete, terjedése és a népi narratíva elmélete. *Etnoszkóp*, 1. évf. 1. sz. 107–115. p.
- Brückner, Wolfgang–Chesnutt, Michael 1984. Exempelsammlungen. In *Enzyklopädie des Märchens*⁵² 4. Berlin–Boston, De Gruyter, 592–626. h.

52 Az 1977 és 2015 között megjelent nemzetközi mesekatalógus alcímmel együtt így hangzik: *Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung*. Alapító főszerkesztője Kurt Ranke (Göttingen) volt, majd az ötödik kötettől a tizenötödikkal bezárólag kötetenként némileg változó összetételben a többi között Heidrun Alzheimer (Bamberg), Hermann Bausinger (Tübingen), Wolfgang Brückner (Würzburg), Daniel Drascek (Regensburg), Helge Gerndt (München), Ines Köhler-Zülch (Göttingen), Max Lüthi (Zürich), Klaus Roth (München), Lutz Röhrich (Freiburg), Rudolf Schenda (Göttingen) és Hans-Jörg Uther (Göttingen) közreműködésével Rolf Wilhelm Brednich (Göttingen) jegyzi főszerkesztőként. A bibliográfiai előfordulásokban a továbbiakban a kézikönyvnek az egyszerűsített címváltozatát adom.

- Cocchiara, Giuseppe 1962. *Az európai folklór története*. Ortutay Gyula bevezetőjével és kiegészítő tanulmányával. Budapest, Gondolat.
- Daxelmüller, Christoph 1984. Exemplum. In *Enzyklopädie des Märchens* 4. Berlin–Boston De Gruyter, 627–649. h.
- Daxelmüller, Christoph 1990. Zum Beispiel. Eine exemplarische Bibliographie Teil I. *Jahrbuch für Volkskunde*, 13. évf. 218–244. p.
- Daxelmüller, Christoph 1991a. Zum Beispiel. Eine exemplarische Bibliographie Teil II. *Jahrbuch für Volkskunde*, 14. évf. 215–240. p.
- Daxelmüller, Christoph 1991b. Erzähler auf der Kanzel. Das Exemplum in jüdischen Predigten des 19. und 20. Jahrhunderts. *Fabula*, 32. évf. 33–66. p.
- Daxelmüller, Christoph 1993. Zum Beispiel. Eine exemplarische Bibliographie Teil III. und Nachtrag. *Jahrbuch für Volkskunde*, 16. évf. 223–244. p.
- Dömötör Ákos 1992. *A magyar protestáns exemplumok katalógusa*. Budapest, MTA Néprajzi Kutatóintézet /Folklór Archivum, 19./
- Dömötör Ákos 1994. A Gesta Romanorum történetei mint exemplumok. *Studia litteraria*, 32. évf. 117–126. p.
- Dvořák, Karel 2016. *Soupis staročeských exemplů. Index exemplorum paleoohemiorum*. Druhé, rozšířené a opravené vydání. Luffer, Jan szerk. Praha, Argo /Folkloristika, 1./
- Geramb, Viktor 1939a. Albert Wesselski. *Hessische Blätter für Volkskunde*, 37. évf. 197–199. p.
- Geramb, Viktor 1939b. A. Wesselski, Deutsche Märchen vor Grimm. *Hessische Blätter für Volkskunde*, 37. évf. 197–199. p.
- Gernd, Helge 2023. In Geschichten verstrickt oder: Wie alt sind unsere Märchen? *Bayerisches Jahrbuch für Volkskunde* 2023, 15–23. p.
- Greven, Joseph szerk. 1914. *Die Exempla aus den Sermones feriales et communes des Jakob von Vitry*. Heidelberg, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung /Sammlung mittellateinischen Texte, 9./
- Gulyás Judit 2006. A történetek történetiségéről. Ruth B. Bottigheimer: Fairy godfather. Straparola, Venice, and the fairy tale tradition. Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 2002. *Tabula*, 9. évf. 1. sz. 114–123. p.
- Gulyás Judit 2022. A néprege a korai magyar sajtóban. Straparola meséi a *Hasznos Mulatságokban*. In Dóbké Ágnes (szerk.): *Olasz–magyar irodalmi és művelődési kapcsolatok a 18–19. században*. Budapest, reciti /Reciti konferenciakötetek, 14./ 151–180. p.
- Gulyás Judit 2024. Népmesék felhasználása az ősvallás rekonstrukciójához. Hozzászólás Pócs Éva tanulmányához. *Ethnographia*, 135. évf. 178–181. p.
- Henderson, Cary 1996. Kultur, Politik und Literatur bei Albert Wesselski. *Fabula*, 37. évf. 216–229. p.
- Hummer, Hermann–Johler, Birgit–Nikitsch Herbert 2011. Die Bibliothek des Österreichischen Museums für Volkskunde. Ein Vorbericht. In Bauer, Bruno–Köstner-Pemsel, Christina–Stumpf, Markus (szerk.): *NS-Provenienzforschung an österreichischen Bibliotheken. Anspruch und Wirklichkeit*. Graz–Feldkirch, Wolfgang Neugebauer Verlag GesmbH, 459–476. p.
- Ihring, Peter 2020. Decameron–Dekameron. Boccaccios Weltbuch im Spiegel deutscher Übersetzung. *Italienisch*, 42. évf. 16–42. p.

- Jech, Jaromír 1993. Klaret. In *Enzyklopädie des Märchens* 7. Berlin–New York, De Gruyter, 1409–1413. h.
- Jeřábek, Richard 2007. Wesselski, Albert. In Brouček, Stanislav–Jeřábek, Richard (szerk.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 1. Biografická část. Sestavil Richard Jeřábek. Praha, Mladá fronta, 257–258. p.
- Jolles, André 1929. *Einfache Formen. Legende, Sage, Mythe, Rätsel, Spruch, Kasus, Memorabile, Märchen, Witz*. Halle a. d. Saale, Max Niemeyer Verlag.
- Kapetuš, Helena 1965. Wesselski Albert. In Krzyżanowski, Julian (szerk.): *Słownik folkloru polskiego*. Warszawa, Wiedza Powszechna, 433. p.
- Katona Lajos szerk. 1900. *Gesta Romanorum*. Ford. Haller János. Kiadta Katona Lajos egy hasonmással. Budapest, Franklin-Társulat /Régi Magyar Könyvtár, 18./
- Katona Lajos 1902. *Temesvári Pelbárt példái. Székfoglaló értekezés*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- Kiefer, Emma Emily 1947. *Albert Wesselski and Recent Folktale Theories*. Bloomington, Indiana University /Indiana University Publications Folklore Series No. 3./
- Kloocke, Kurt 1972. *Joseph Bédiers Theorie über den Ursprung der Chansons de geste und die daran anschließende Diskussion zwischen 1908 und 1968*. Göppingen, Verlag Alfred Kümmerle /Göppinger Akademische Beiträge, 33/34./
- Kovács Endre 1986. Példa. Példázat. In Király István (főszerk.): *Világirodalmi lexikon* 10. Budapest, Akadémiai Kiadó, 348–349., 350–351. p.
- Kovács Endre–Voigt Vilmos 1972. Exemplum 3. In Király István (főszerk.): *Világirodalmi lexikon* 2. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1320–1321. p.
- Krzyżanowski, Julian 1965a. Przykład. Przypowieść. In Krzyżanowski, Julian (szerk.): *Słownik folkloru polskiego*. Warszawa, Wiedza Powszechna, 333–334. p.
- Krzyżanowski, Julian 1965b. Przypowieść. In Krzyżanowski, Julian (szerk.): *Słownik folkloru polskiego*. Warszawa, Wiedza Powszechna, 334. p.
- Kunos Ignác 1899. *Naszreddin Hodsa tréfái*. Budapest, Akadémia /Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből, 17/2/
- Leitner, Erich 1973. Albert Wesselski. In uő: *Die Neuere deutsche Philologie an der Universität Graz 1851–1954. Ein Beitrag zur Geschichte der Germanistik in Österreich. Band I*. Graz, Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 191–195., 289. p. /Publikationen aus der Archiv der Universität Graz/
- Le Goff, Jacques 1979. *Az értelmiség a középkorban*. Budapest, Magvető Kiadó /Gyorsuló idő/
- Lozar, Angelika 2002. Predigtexempel, Predigtmärlein. In *Enzyklopädie des Märchens* 10. Berlin–Boston, De Gruyter, 1278–1280. h.
- Lozoviuk, Petr 2008. *Interethnik im Wissenschaftsprozess. Deutschsprachige Volkskunde in Böhmen und ihre gesellschaftlichen Auswirkungen*. Leipzig, Leipziger Universitätsverlag GmbH /Schriften zur sächsischen Geschichte und Volkskunde, 26./
- Marzolph, Ulrich 1995. Molla Nasr al-Din in Persia. *Iranian Studies*, 28. évf. 3–4. sz. 157–174. p.
- Marzolph, Ulrich 2014. Wesselski, Albert. In *Enzyklopädie des Märchens* 14. Berlin–Boston, De Gruyter, 652–656. h.
- Moser-Rath, Elfriede 1964. *Predigtmärlein der Barockzeit. Exempel, Sage, Schwank und Fabel in geistlichen Quellen des oberdeutschen Raumes*. Berlin, Walter De Gruyter & Co.

- Moser-Rath, Elfriede 1979. Bebel, Heinrich. In *Enzyklopädie des Märchens* 2. Berlin–New York, De Gruyter, 6–15. h.
- Moser-Rath, Elfriede 1981. Deutschland. 2. Geschichte der Forschung. In *Enzyklopädie des Märchens* 3. Berlin–New York, De Gruyter, 521–569. h.
- Naumann, Hans 1921. *Primitive Gemeinschaftskultur. Beiträge zur Volkskunde und Mythologie*. Jena, Verlegt bei Eugen Diederichs.
- Naumann, Hans 1929. *Grundzüge der deutschen Volkskunde*. 2. Aufl. Leipzig, Verlag von Quelle & Meyer /Wissenschaft und Bildung, 181./
- Ortutay Gyula 1980. Das ungarische Volksmärchen. In uó (szerk.): *Ungarische Volksmärchen*. 6., berichtigte Ausgabe. Berlin, Akademie-Verlag.
- Ortutay Gyula 1981. A magyar népmese. In uó: *A magyar nép művészete*. Válogatta és szerkesztette Bodrogí Tibor és Dömötör Tekla. Budapest, Gondolat, 62–104. p.
- Otčenášek, Jaroslav–Baeva, Vichra (szerk.) 2013. *Slovník termínů slovesného folkloru. Bulharsko / Речник на термините от словесния фолклор. България*. Praha–Sofie, Etnologický ústav Akademie věd České republiky.
- Papp Andrea 1994. „Példákból faragott tükörök”. Utak és lehetőségek az exemplumkutatásban. *Studia litteraria*, 32. évf. 91–98. p.
- Petrbok, V.[áclav] 2019. Wesselski, Albert (Franz Maria). In Bruckmüller, E.–Gruber, C. (eds.): *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. 70. Lieferung. Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 154–155. p.
- Petzoldt, Leander 2002. Österreich. In *Enzyklopädie des Märchens* 10. Berlin–New York, De Gruyter, 424–435. h.
- Polívka, Jiří 1929. Neue Werke von Albert Wesselski. *Prager Presse*, 9. évf. (1929. 10. 13.), Dichtung und Welt melléklet, 41. sz. I–III. p.
- Ranke, Kurt 1978. *Die Welt der Einfachen Formen. Studien zur Motiv-, Wort- und Quellenkunde*. Berlin–New York, Walter de Gruyter.
- Rypka, Jan 1939. Albert Wesselski. *Archiv orientální*, 11. évf. 155–165. p.
- Satke, Antonin 2007. Exemplum. In Brouček, Stanislav–Jeřábek, Richard (szerk.): *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. 2. Věcná část. Praha, Mladá fronta, 204. p.
- Schenda, Rudolf 1969. Stand und Aufgaben der Exemplarforschung. *Fabula*, 10. évf. 69–85. p.
- Simonides, Dorota 2009. Středověké exemplum a současný folklor. *Národopisná revue*, 19. évf. 4. sz. 250–259. p.
- Szemerényi Ágnes 1981. Példázat. In Ortutay Gyula (szerk.): *Magyar néprajzi lexikon* 4. Budapest, Akadémiai Kiadó, 224. p.
- Šrámková, Marta 2010. Tschechen. In *Enzyklopädie des Märchens* 13. Berlin–New York, De Gruyter, 977–987. h.
- Temesvári Pelbárt 1982. *Válogatott írásai*. Válogatta, a kísérő tanulmányt írta és a jegyzeteket összeállította V. Kovács Sándor. Fordította Bellus Ibolya, Jelenits István, Váradi Béla, Vásárhelyi Judit, Vida Tivadar, Waigand József. Budapest, Európa Könyvkiadó–Helikon Kiadó.
- Thimme, Adolf 1909. Albert Wesselski: Mönchslatein, *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, 19. évf. 351–352. p.

- Tomkowiak, Ingrid 1999. Moser-Rath, Elfriede. In *Enzyklopädie des Märchens* 9. Berlin–New York, De Gruyter, 939–943. h.
- Tubach, Frederic C. 1969. *Index Exemplorum. A Handbook of Medieval Religious Tales*. Helsinki, Suomalainen Tiedeakatemia–Akademia Scientiarum Fennica /FF Communications, 204./
- Voigt Vilmos 1971. Frederic C. Tubach: *Index Exemplorum. A Handbook of Medieval Religious Tales*. *Filológiai Közlöny*, 17. évf. 518–520. p.
- Voigt Vilmos 2020. *Európai folklór*. Debrecen, Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék /Studia Folkloristica et Ethnographica, 77./
- Wagner, Fritz 1999. Mönchslatein. In *Enzyklopädie des Märchens* 9. Berlin–New York, De Gruyter, 793–795. h.
- Wawer, Anne 1999. Märlein. In *Enzyklopädie des Märchens* 9. Berlin–New York, De Gruyter, 345–347. h.
- Wawrzyniak, Udo 1987. Gesta Romanorum. In *Enzyklopädie des Märchens* 5. Berlin–New York, De Gruyter, 1201–1212. h.
- Wesselski, Albert szerk. 1907a. *Heinrich Bebels Schwänke 1–2*. Zum ersten Male in vollständiger Übertragung herausgegeben von Albert Wesselski. München–Leipzig, bei Georg Müller.
- Wesselski, Albert szerk. 1907b. *Der Hofmann des Grafen Baldesar Castiglione 1–2*. Übersetzt, eingeleitet und erläutert von Albert Wesselski. München–Leipzig, Georg Müller.
- Wesselski, Albert 1909. *Mönchslatein. Erzählungen aus geistlichen Schriften des XIII. Jahrhunderts*. Leipzig, bei Wilhelm Heims.
- Wesselski, Albert szerk. 1910. *Die Schwänke und Schnurren des Pfarrers Arlotto 1–2*. Gesammelt und herausgegeben von Albert Wesselski. Mit mehreren Bildern und Faksimilien. Berlin, Alexander Duncker Verlag.
- Wesselski, Albert szerk. 1911. *Der Hodscha Nasreddin. Türkische, arabische, berberische, maltesische, sizilianische, kalabrische, kroatische, serbische und griechische Märlein und Schwänke 1–2*. Gesammelt und herausgegeben von Albert Wesselski. Weimar, Alexander Duncker Verlag.
- Wesselski, Albert szerk. 1912. *Italiänischer Volks- und Herrenwitz*. München, Georg Müller.
- Wesselski, A.[lbert] (szerk.) 1914. *Das lachende Buch*. Leipzig, Johannes M. Meulenhoff Verlag /Meulenhoff-Ausgaben. Geschichte–Kunst–Literatur/
- Wesselski, Albert (szerk.) 1914/15. *Somadewas Kathasaritsagara oder Ozean der Märchenströme*. Erste vollständige deutsche Ausgabe in sechs Bänden von Albert Wesselski. 1. Band. Berlin, Morawe & Scheffelt Verlag.
- Wesselski, Albert 1916. Die Scheune brennt. *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, 26. évf. 370–371. p.
- Wesselski, Albert 1919. Zu dem Spruch Hätts Gott nicht erschaffen. *Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, 29. évf. 46–47. p.
- Wesselski, Albert szerk. 1920. *Die Begebenheiten der beiden Gonnella*. Weimar, Alexander Duncker Verlag.
- Wesselski, Albert szerk. 1924. *Dante-Novellen*. Mit Zeichnungen von Wolfgang Born. Wien–München, Rikola Verlag.

- Wesselski, Albert 1925. *Märchen des Mittelalters*. Berlin, Herbert Stubenrauch Verlagsbuchhandlung.
- Wesselski, Albert 1928. *Erlenesenes*. Prag, Gesellschaft deutscher Bücherfreunde in Böhmen.
- Wesselski, Albert 1929a. *Angelo Polizianos Tagebuch (1477–1479) mit vierhundert Schwänken und Schnurren aus den Tagen Lorenzos des Großmächtigen und seiner Vorfahren*. Jena, Diederichs.
- Wesselski, Albert 1929b. *Der Knabenkönig und das kluge Mädchen*. Prag, Calve /Beiheft zur „Sudetendeutschen Zeitschrift für Volkskunde“, 1./
- Wesselski, Albert 1931/1974. *Versuch einer Theorie des Märchens*. Reichenberg i. B.: Sudetendeutscher Verlag Franz Kraus /Prager Deutsche Studien, 45./ [reprint: Hildesheim, Verlag Dr. H. A. Gerstenberg 1974]
- Wesselski, Albert 1934. Die Formen des volkstümlichen Erzählgutes. In Spamer, Adolf (szerk.): *Die deutsche Volkskunde 1*. Leipzig–Berlin, Bibliographisches Institut AG.–Herbert Stubenrauch Verlagsbuchhandlung AG., 216–248. p.
- Wesselski, Albert 1935. Narkissos oder das Spiegelbild. *Archiv orientální*, 7. évf. 37–63., 328–350. p.
- Wesselski, Albert szerk. 1942. *Deutsche Märchen vor Grimm* [1–2.] Einführung und Anmerkungen von Albert Wesselski. [Az 1938-as változat újrakiadása] Brunn–München–Wien, Rudolf M. Rohrer Verlag.
- Wienker-Piepho, Sabine 1999. Märchenpflege. In *Enzyklopädie des Märchens* 9. Berlin–New York, De Gruyter, 287–289. h.

JÓZSEF LISZKA

FROM THE VERBAL TO THE LITERATE – AND BACK? NOTES ON THE EARLY WORK OF ALBERT WESSELSKI

This paper attempts to present the intellectual legacy of Albert Wesselski (Vienna, 1871–Prague, 1939), a partly forgotten great figure of literary and textual folkloristic comparatistics of the first half of the 20th century, and argues for his timeliness. While he also played an important role as a literary mediator and translator (e.g. translations and interpretations of Boccaccio and Dante, translations of medieval Italian, French and Flemish folklore texts), he was primarily concerned with questions of the origins of European and Asian fairy tales, the problem of the processes of transmission and genre theory. He presented the transnational and transcontinental connections between individual (fairy-tale) texts in his reflections, which were based on his exceptional erudition and knowledge of the material. His views on the essentially literary origins of fairy-tale material were disputed by many in his day, but at least some of them now seem to be confirmed. His comparative method can be an inspiration for those working with folklore and literary texts, both here and now. The present paper attempts to provide a sketchy overview of the early stages of Wesselski's oeuvre and to inspire further reflection.